

ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.144 (73) (09)

Пацан В. О. (єпископ Євлогій Новомосковський),
кандидат богослов'я,
старший викладач кафедри філософії,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
(Дніпропетровськ, Україна), E-mail: ave_logos@mail.ru

АМЕРИКАНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ОСОБИСТОСТІ: ВІД САМОРЕФЛЕКСІЇ ДО ДІАЛОГУ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПЕРСОНАЛІЗМОМ

***Анотація.** Розглядаються форми рецепції персоналістського напрямку філософської думки США, що виділились на лініях її руху від самовизначення до включення у діалогічну взаємодію із персоналістичними течіями, утвореними у філософсько-гуманітарному просторі Європи; визначаються ракурси осмислення генези та ідей американського персоналізму, які встановились на виокремлених векторах його рефлексії.*

У ході аналізу цієї картини становлення філософії особистості у США, що склалася в персоналістично орієнтованих ретроспекціях цього процесу, виявляються розбіжності запропонованих у них визначень генеалогії персоналістичного мислення, сформованого в Північній Америці, та розходження наявних класифікацій персоналістських доктрин, розроблених у цій країні. Такі тенденції пов'язуються із обмеженістю «внутрішнього» поля огляду американського персоналізму, яка обумовлюється тривалим домінуванням його саморефлексії у сфері вивчення національно-культурного типу філософствування, визначального для оформлення філософської свідомості у Новому світі, а також пануванням «універсалістичного» підходу в інтерпретаціях творчості філософів-персоналістів США, здійснених їх європейськими колегами. Доводиться, що формування неупередженого «зовнішнього» погляду на процес започаткування і розвитку персоналістичної філософії на Північноамериканському континенті передбачає вироблення методики дослідження, яка забезпечить виявлення шляхів її руху до мета-онтологічного виміру особистісності, не розкритого в раціоналістичних абстракціях, але перед-усвідомленого при наближенні філософського дискурсу до живого досвіду богоспілкування.

***Ключові слова:** Особа Творця, особистість людини, християнська генеалогія персоналістичного мислення, американський персоналізм, персональна ідентичність, особистісний спосіб буття.*

Християнська генеалогія персоналістичного мислення [29] надає підстави для включення у його парадигму тих способів особистісного самовизначення, що сформувались при наближенні раціональної свідомості до Богоодкровенної істини, яка відкриває тварній особі абсолютну особистісність Творця, засвідчуючи персональний характер буття. Як зазначив відомий католицький теолог Х. У. Фон Бальтазар, проаналізувавши персоналістський критерій самопізнання особистості у статті «On the Concept of Person», опублікованій у міжнародному щоквартальному богословському журналі «Communio: International Catholic Review» (1986, №13), «без Біблійного підґрунтя він [персоналізм] є немислимим» [1] (*тут і далі переклад мій – В. П.*). Укоріненість персоналістичної філософії на теренах теїзму усвідомлюється і при історико-філософській рецепції її ідей. Саме у спробах визначити роль персоналізму в історії філософської думки стверджується розуміння його як теїстичної течії філософствування, що, відповідно до характеристики, наданої Т. Д. Уільямсом та Дж. О. Бенгтсоном – авторами статті «Personalism» (2009) у «Stanford Encyclopedia of philosophy», виникає наприкінці ХІХ ст. «як реакція на очевидні елементи деперсоналізації у просвітницькому раціоналізмі,

пантеїзмі, гегелівському абсолютному ідеалізмі, а також в індивідуалізмі та колективізмі у політиці й у матеріалістичному, психологічному та еволюційному детермінізмі» [35].

Горизонти сприйняття особистого існування як первинної реальності, в якій сама персона постає «граничним пояснювальним, епістемологічним, онтологічним та аксіологічним принципом» [35], були прокладені американськими, західноєвропейськими та російськими мислителями кінця XIX – першої половини XX ст., насамперед такими, як Б. П. Боун, Дж. Ройс, Дж. Х. Хауісон, Е. Ш. Брайтмен, Р. Т. Флюеллінг, У. Е. Хокінг, Е. Мунье, Ж. Лакруа, С. М. Булгаков, М. О. Бердяєв, Л. І. Шестов, М. О. Лоський та ін. Персоналістичні тенденції проявилися й у Росії, де наприкінці XIX – початку XX ст. відбувалося становлення метафізики особистості, інспіроване прагненням подолати абстракції класичної онтології на основі православного вчення. Але як окремих напрям неокласичної філософії персоналізм оформився у двох варіантах – американському, що традиційно пов'язується з протестантизмом, хоча і не уникнув впливу католицизму (значущого, насамперед, для філософської творчості П. А. Бертоучі), та європейському, який спирається, передусім, на католицьку доктрину. На обох лініях персоналістської рефлексії означилась необ'єктивована особистісність суб'єкта, що не розкрилась у його концепціях, розроблених на раціоналістичних підвалинах. Так встановився обрій осмислення суб'єктивності, на якому не лише сформувався неокласичний тип філософствування, але й визначилась інспірація перетворення його постнеокласичного стилю.

Однак траєкторії становлення персоналізму у Старому і Новому Світі виявилися різними. У США персоналістична філософія, заснована наприкінці XIX ст., активно розвивається до теперішнього часу, сприймаючись як найбільш репрезентативна форма саморозкриття американського менталітету. У Європі персоналістська філософська думка зародилась у 1930-тих рр. у Франції, згодом – у 1950-тих рр. – отримала розвиток у Польщі, де набула неотомістського забарвлення, а вже у 1980-тих рр. втратила і динаміку, і вплив, про що переконливо свідчить заява П. Рікера – чи не найвідомішого інтерпретатора творчості європейських філософів-персоналістів: «Персоналізм зійшов зі сцени. Особистість відроджується» [33]. Ця декларація «постперсоналістичного» відродження особистісного ґрунтується на авторському визначенні підходу до розв'язання проблеми персональної ідентичності у статті «Approaching the Human Person», опублікованій у міжнародному науковому часописі «Ethical Perspectives» (1999, № 1).

Зазначена розбіжність шляхів формування персоналізму на північноамериканському та Європейському континентах пов'язана, очевидно, з різним духовним досвідом його засновників, який визначив сприйняття та перетворення філософської традиції, насамперед, гегельянства з притаманною йому раціоналізацією буттєвого Персонала, осмисленого як «Світовий Дух».

Становлення філософії особистості в Європі інспірувалось пафосом заперечення класичної парадигми філософствування, що проглядається в заклику фундатора французького персоналізму Е. Мунье «зруйнувати ці мертві форми, які постійно стримують розвиток духовних цінностей» [27]. Ідея революції, націленої на звільнення духовності від обмежень раціоналізму, засвідчила експресивність персоналістичного мислення. Вона, власне, і стала кульмінацією персоналістської рефлексії у Франції, розкрившись у «Маніфесті персоналізму» Е. Мунье, загальновідомому в англomовному перекладі.

Однак прагнення «розчистити дорогу перед вічно молодим духом» [27], що стало первинним вираженням персоналістичних орієнтацій європейської філософської думки, виявилось обмеженим у його втіленні тим ракурсом розгляду природи особистості, який відкрився у вузькому просвіті між стіною като-

лицького вчення та монолітом філософії неотомізму. Затиснуті в ці жорсткі рамки, провідні французькі персоналісти – Е. Муньє, Ж. Лакруа – так і не змогли досягнути системності обґрунтування власних поглядів, а основоположники польської школи персоналізму і, насамперед, К. Войтила (Папа Римський Іоанн Павло II), намагалися зміцнити її позиції шляхом синтезу, при осмисленні особистісного способу буття, неотомістської метафізики та антропології із феноменологією.

Магістральний вектор систематизації персоналістичного мислення на таких засадах означився у теологічно-персоналістській концепції «особистості християнина», обґрунтованій 264-тим очільником Римо-католицької церкви. У його персоналістській рефлексії були сформульовані пролегомени до реалізації програми «теологічного оновлення, заснованого на особистісній природі людини» [37]. Висхідні положення взаємодії богословського та філософського дискурсів, спрямованої на розкриття буттєвого статусу персональності, визначились, зокрема, у двох книгах К. Войтили (Папи Римського Іоанна Павла II) – «Love and Responsibility» (1960) та «The Acting Person» (1962) – і таких його статтях, як «A Human Being is a Person» («Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2001, №1), «Subjectivity and the Irreducible in Man» («Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2002, №2), «The Person: Subject and Community» («Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2003, №5), «Thomist Personalism» («Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2004, №6). У них ствердження необхідності розгляду всієї реальності крізь призму «факту особистості» супроводжується проголошенням її «таємницею, більшою, ніж homo sapiens», що стає логічним продовженням і визначення людини як «непізнаваного буття», запровадженого неотомізмом, і феноменологічного визнання закритості для раціонального пізнання абсолютної трансцендентності існування Бога. Через таке переростання постулату про необ'єктивованість персони, запропонованого Е. Муньє, в умовивід про її непізнаваність, зроблений К. Войтилою (Папою Римським Іоанном Павлом II), ускладнюється подолання розмежованості етичного та раціоналістичного вимірів особистісності, здійснити яке покликаний персоналізм.

Відтак конфігурація формування філософії особистості в Європі призвела до того, що персоналістське співвіднесення антропологічного та онтологічного планів філософствування, яке дало імпульс до зміни його парадигми у ХХ ст., залишилось не затребуваним західноєвропейським постмодернізмом при критичному переосмисленні критеріїв суб'єктного самовизначення, стверджених раціоналізмом, і набуло актуальності лише при зверненні новітньої філософської думки до обґрунтування етики міжособистісних відношень.

Персоналізм у США, навпаки, започаткувався в ході творчого засвоєння ідей класичної західноєвропейської філософії й активно взаємодіє з іншими філософськими напрямами у своєму подальшому розвитку. Діалогічна відкритість і ліберальність того національно-культурного типу філософствування, що став визначальним для оформлення раціональної свідомості в Північній Америці, обумовлюються його протестантським підґрунтям, позбавленим догматичної сталості. Хиткість теологічних підвалин американського персоналізму спонукає наступників його традиційної версії до постійного пошуку нових способів визначення особистісного, що забезпечує спадковість, динаміку і поступальність розвитку персоналістської доктрини у США, залишаючи її в епіцентрі проблематизації самототожного «я», здійснюваної постмодерністською філософією при перегляді змістового наповнення концепту «інший», ствердженого класичною філософською традицією.

Про відповідність американського персоналізму викликам сучасності свідчить і численність звернень до нього персоналістів-католиків Західної Європи, які ретельно вивчають класичні й новітні розробки персоналістичної проблематики у США, намагаючись проаналізувати підходи до вирішення проблеми персонально-

суб'єктної самототожності, запропоновані в них.

Осмилення історії формування та нинішнього стану американської персоналістичної філософії постає актуальним, логічним і перспективним з огляду на переусвідомлення сутності і ролі особистості в сучасному мультикультурному, мультиконфесійному й екуменічно орієнтованому соціумі, де процеси глобалізації сприймаються як загроза персональній ідентичності.

При відображенні кризових умонастроїв, породжених втратою можливостей сприйняття особою себе як самототожної, постнекласична філософська думка пов'язує формування цього соціокультурного феномену, визначеного нею як «криза ідентифікації» (Дж. Уард), з еkleктизмом постмодерної культури. У глобалізованому світі співіснування різних світоглядних парадигм і несумісних систем цінностей визначається відсутністю єдиного ціннісного центру і відмовою від ієрархічності [28]. Обмеженість культурного релятивізму проявляється у дезорієнтації людини в гетерокультурному середовищі, коли вона, не будучи у змозі зафіксувати самототожність своєї свідомості і себе як особистості, потрапляє у пастку «множинної ідентичності», що описує, зокрема, С. Р. Л. Кларк у статті «How many Selves make me?», включеній у науковий збірник «Human Being» (Ed. by D. Cockburn, Cambridge: Cambridge University Press, 1991). Наполегливо шукаючи шляхи виходу із цього кризового стану, сучасна філософія виявляє хиткість орієнтирів особистісного самопізнання, встановлених при деконструкції класичної філософської спадщини. При осмиленні персональної ідентичності як індивідуальності, яка не може бути вичерпана раціоцентричними концепціями суб'єкта, і зосередженні на процесі її самовизначення стає очевидним, що обґрунтування загальності розрізнення («difference») на основі критики раціоналізму відкриває лише перспективу проблематизації ідентичного як індивідуального, особистісного, персонального. Відтак можливим стає тільки самоусвідомлення «я» як «проблематичного» - унікальності, яка вислизає, самототожності, що постійно шукається і постійно втрачається. Тож у пошуку «справжності суб'єктивного» (М. О. Можейко) новітня філософія переорієнтовується на персональні та інтерперсональні виміри комунікації, де, як стверджує Ю. Хабермас, обґрунтовуючи «комунікативну раціональність» (зокрема, у збірці есе «Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity», Cambridge, MA: MIT Press, 2002), «особистість проектує себе в інтерсуб'єктивний горизонт життєвого світу, отримуючи «гарантію» своєї ідентичності від «інших», які накладають на неї відповідальність» [21]. Однак, відходячи від радикального заперечення концептів суб'єктивності і тотожності, основоположних для філософської класики постмодернізму, його сучасна – пізня – версія спирається на визначення меж «ratio», здійснене деконструктивізмом. Тож на нинішньому етапі свого розвитку, відмежованому від попереднього як «afterpostmodernism», постнекласична філософія спрямовує самовизначення «я» на етичне сприйняття «іншого», відкриваючи вертикальний вимір діалогічно-комунікативного формування персональної ідентичності, де філософський дискурс долає фрагментарність пізнання, звертаючись до Бога. Саме на вертикалі інтерперсональної взаємодії, що визначає етику комунікації у концепції діалогіки, розробленій Е. Левінасом (і представлений і в англійському викладі: «Entre Nous. Essays on Thinking-of-the-Other», Columbia University Press, 2000), виявляється можливість «думки, яка не є знанням» [26]. Відтак і у сфері філософствування формується живе сприйняття Особи Творця, що найбільш повно може бути виражене відомим висловом Р. Гвардіні: «Бог – не Інший. Це – Бог». На сучасних горизонтах рецепції гвардінівської антропології, в якій, як доводить Р. Е. Кріг у статті «Romano Guardini's Theology of the Human Person» («Theological Studies», 1998, №59), були сформульовані філософські докази невід'ємності самопізнання людини від богопізнання, актуальності набуває і визначення концепту «особистість», обґрун-

товане «теологом особистісності»: «Персона» прямо означає «той, хто існує у співвіднесенні з Богом...» [4, с. 316]. Не менш актуальним стає і нагадування Р. Гвардіні про те, що «рефлексія над поняттям особистості є відмінним приводом для діалогу між християнським вченням і сучасністю» [18].

Таке оновлення епістемологічних засад суб'єктної самототожності передбачає розкриття пізнавального ресурсу тих підходів до визначення персональної ідентичності, які сформувались на теїстичній основі, обраній наріжним каменем для методологічної споруди персоналістичної філософії. Саме у спробах її побудови окреслилась перспектива зосередження філософської думки на особистісному способі буття, укоріненому в Самому Бозі. На цьому напрямі розвитку новітньої філософії персоналізм виявляється сполучною ланкою між богословським та філософським дискурсами, що уможливило перетин етичної та раціоналістичної площин особистісного самовизначення. Тож очевидно є необхідність поглибленого вивчення філософії особистості і в першу чергу – тієї її версії, яка оформилась і продовжує розвиватись у США, перебуваючи в живій, активній формі, резонуючи не лише з філософськими, але і з теологічними тенденціями як упродовж всього періоду власного становлення, так і на його сучасному етапі. У філософсько-гуманітарному вимірі сучасності дослідження персоналістських доктрин Північної Америки інспірується виявленням діалогічної спрямованості постнекласичної філософії, а відтак потребує вироблення стратегії, націленої на визначення передумов, форм і наслідків впливу протестантської теології на генезу і розвиток персоналістичного мислення в історико-філософському процесі. Реалізація такого завдання включає в себе і системний аналіз стану вивченості американського персоналізму, що передбачає звернення, насамперед, до англomовних розробок заявленої проблематики.

На думку видатного американського персоналіста сучасності Т. О. Буфорда, автора чи не найбільш авторитетних, принаймні для новітньої історії філософії, аналітичних оглядів формування персоналізму, зокрема на теренах Америки («Personalism» та «Classical American Personalism», відомих у кількох редакціях, здійснених упродовж 2000 – 2010 рр.) для цієї країни він став «першою завершеною і всеохоплюючою філософською системою» [11]. Однак ті способи творчої і наукової рецепції, якими підтримується життя персоналістської доктрини, заснованої у США, свідчать не стільки про її концептуальну завершеність і системну сталість, скільки про значну і яскраво виражену динаміку розвитку, відображену в сучасних спробах його наукової ретроспекції [12; 35].

Рефлексія над американським персоналізмом стала логічним продовженням його маніфестацій, що виразили потребу самовизначення персоналістичної філософії, найбільш точно і повно висловлену у відомій заяві її засновника у США Б. П. Боуна (Bowne B. P.) (у «творі його життя» – «Personalism» (1908)): «Я персоналіст, перший із клану у повному смислі ...» [8]. Відтак і сприйняття американського персоналізму як національно-культурного типу філософствування означилось у руслі його становлення, набувши первинного вираження у праці відомого представника Бостонської школи А. К. Надсона (Knudson A. C.) «The Philosophy of Personalism» (New York: Abington, 1927), у якій вперше було простежено походження філософії особистості в історії ідей [24]. Таким чином, щойно започаткувавшись, історико-філософське осмислення американського персоналізму обмежилось лише внутрішнім баченням процесу власного формування. Ця тенденція домінувала у США протягом ХХ ст., що стимулювало постійне самооновлення персоналістичної філософії в цій країні. Але за таких обставин ускладнювались і виявлення витоків персоналістських концепцій, сформованих в соціокультурному просторі Північної Америки, і розмежування та співвіднесення поетичного, власне філософського та теологічного обріїв становлення американського персоналізму, й обґрунтування критерію класифікації його різновидів. Тож генеалогія

персоналістичної філософії США так і не набула визначеності; не сформувалась і її загальноприйнята типологія. Не з'ясованою залишилась і співвіднесеність того шляху особистісного самопізнання, який означився у творчості самотнього американського поета-романтика У. Уйтмена, із траєкторією формування персоналістично орієнтованої філософської думки у Північній Америці, на що вказує дослідниця уйтменівської концепції персонального буття Г. Гацка у статті «Whitman» («Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2002, №2). Вимагають уточнення і форми подолання «деперсоналістичних» тенденцій філософствування у Бостонській школі персоналізму, які були обгрунтовані, зокрема, у розділі «The Failure of Impersonalism» «доленосної» роботи її основоположника Б. П. Боуна [9], і підходи до визначення буттєвого статусу особистості, що відкрились у процесі діяльності Каліфорнійської персоналістської школи, набувши висвітлення, насамперед, у таких працях її засновника Р. Т. Флюеллінга, як «Creative Personality» (1926) [19] та *Studies in American Personalism* (1951) [20]. Потребує осмислення, у контексті зіставлення класичних версій «онтологічного доказу» Божественного буття та їх новітніх антропологічно орієнтованих переглядів, і те доведення відстороненості філософської рефлексії від живого богоспілкування, яке визначило напрям подолання її раціоналістичної обмеженості в роботі У. Е. Хокінга «The Meaning of God in Human Experience» (1912), де стверджується, що «філософія не може привести до релігії, тому що вона не може привести нас до знання Бога, і передусім ... ніколи не зможе створити Бога, якому поклоняються» [22, р. 87]. Тож доводиться визнати, що у межах саморефлексії теїстичної течії філософствування, з якої почалось становлення філософської свідомості в Північній Америці, залишились нерозкритими ключові моменти обгрунтувань особистісного характеру буття, здійснених у цьому процесі.

Відсутність зовнішнього погляду на філософію особистості, створену у США, була до певної міри подолана при зверненні представників польської школи персоналізму – Ч. С. Бартніка (у статті «Personalistic Ontology» «Personalism. Science. Philosophy. Theology», 2003, №5)) [14, 15, 16] та Б. З. Гацки (насамперед, у монографії «American Personalism» (Lublin: Oficyna Wydawnicza, «Czas», 1995 [15])) – до робіт американських персоналістів-класиків. Усвідомлюючи конфесійні відмінності сторін цього діалогу, католицькі інтерпретатори персоналістських теорій, сформованих на основі розгалуженої протестантської доктрини, зосереджуються на виявленні підстав їх зближення із вченням про особу К. Войтили (Папи Римського Іоанна Павла II) на історико-філософському підґрунті, закладеному Ч. С. Бартніком у ході розробки концепції «універсалістичного персоналізму» (у таких працях, як «Why Personalism?» (2001), «“The Person” in the Holy Trinity» (2001), «Personalistic Ontology» (2003), «The Human Person and the Universe» (2003), «From Humanism to Personalism» (2005) та ін.). Головним аргументом на користь включення до неї положень персоналістичної філософії США стає її вихід за рамки раціоналізму. Характеризуючи інструментарій американського персоналізму, Б. З. Гацка зазначає: «Персоналістська термінологія та образність, таким чином, сприяли тому, щоб дійти висновку, що це не суб'єктивний ідеалізм, який зводить реальність до людської думки. Це Божественна трансценденція, що дає Божому творінню його власну граничність» [16].

В Україні наукових робіт, присвячених дослідженню тем, пов'язаних із персоналізмом, на сьогоднішній день все ще небагато, а розвідок, присвячених безпосередньо персоналістичній філософії США, – зовсім мало. До 2014 року розробка українськими науковцями історико-філософської проблематики, пов'язаної із формуванням персоналістичного мислення на культурному ґрунті Північної Америки, обмежувалась згадуваннями про теїстичну течію філософствування, засновану в цій країні, у розділах та підрозділах дисертацій, теми яких опосередковано співвіднесені з американським персоналізмом, та статей, що представля-

ють основні результати цих дисертаційних досліджень. У останні роки діяльність філософської школи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара відзначилась появою ряду англomовних публікацій, націлених на реконструкцію генези персоналістичної філософії США [29, 30, 31]. Усі ці звернення до творчості філософів-персоналістів Північної Америки привернули увагу наукової спільноти України до невичерпаного потенціалу самого персоналістського підходу до визначення особистості, розкриття якого є необхідною передумовою обґрунтування персонального характеру суб'єктивності, що стає пріоритетним для сучасної філософської рефлексії.

Таким чином, підсумовуючи результати аналізу тієї картини становлення американської філософії особистості, що склалася на лініях її руху від саморефлексії до діалогу з європейським персоналізмом, доводиться визнати і домінування цих векторів у просторі історико-філософського вивчення процесу зародження і розвитку персоналістської думки у США, й обмеженість його «внутрішнього» бачення. Формування неупередженого «зовнішнього» погляду на генезу персоналістичного мислення у Північній Америці потребує вироблення такої методики її дослідження, яка уможливить визначення напрямів та орієнтирів руху американських філософів-персоналістів до мета-онтологічного виміру особистості, не розкритого в раціоналістичних абстракціях, але передусвідомленого філософією при наближенні до живого досвіду богоспілкування.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Balthasar, H. U. von. On the Concept of Person / H. U. von Balthasar // *Communio: International Catholic Review*. – 1986. – №13. P. 18–26.
2. Bartnik C. S. Why Personalism? / C. S. Bartnik // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2001. – №1. – P. 3 – 12.
3. Bartnik C. S. «The Person» in the Holy Trinity / C. S. Bartnik // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2001. – №1. – P. 56 – 72.
4. Bartnik C. S. Personalistic Ontology / C. S. Bartnik // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2003. – №5. – P. 68 – 84.
5. Bartnik C. S. The Human Person and the Universe / C. S. Bartnik // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2003. – №4. – P. 43 – 61.
6. Bartnik C. S. From Humanism to Personalism / C. S. Bartnik // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2005. – №9. – P. 98 – 112.
7. Bengtsson J. O. The Worldview of Personalism: Origins and Early Development / J. O. Bengtsson. – Oxford: Oxford University Press, – 2006. – 354 p.
8. Bowne V. P. Personalism / V. P. Bowne. – Boston, 1908. – 354 p.
9. Bowne V. P. The Failure of Impersonalism / V. P. Bowne // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2001. – №1. – P. 13 – 38.
10. Buford T. O. Classical American Personalism [Електронний ресурс] / Thomas Buford. – Режим доступу до джерела: www.personalism.pl/biannual/number-3/classical-american-personalism/ (дата звернення 20.05.2015) – Назва з екрана.
11. Buford T. Personalism [Електронний ресурс] / Thomas Buford. – Режим доступу до джерела: www.american-philosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf (дата звернення 20.05.2015) – Назва з екрана.
12. Burrow R. Personalism: A Critical Introduction / Rufus Burrow. – St. Louis, MO: Chalice Press, 1999. – 328 p.
13. Clark St. R. L. How many Selves make me? / St. R. L. Clark // *Human Being* [Ed. by D. Cockburn] – Cambridge: Cambridge University Press, – 1991. – P. 67-92
14. Deats P. The Boston Personalist Tradition in Philosophy, Social Ethics and Theology / P. Deats, R. Carol. – Macon, GA: Mercer University Press, 1986. – 254 p.
15. Gacka B. Z. American Personalism / B. Z. Gacka. – Lublin: Oficyna Wydawnicza "Czas", 1995. – 340 p.
16. Gacka B. Z. A Presentation of Personalism [Електронний ресурс] / B. Z. Gacka. – Режим доступу до джерела: www.personalism.pl/biannual/number-1/a-presentation-of-personalism/ (дата звернення 20.05.2015) – Назва з екрана.
17. Gacka G. Whitman / G. Gacka // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual*. – 2002. – №2. – P. 3 – 15.

18. Guardini R. *The End of the Modern World* / R. Guardini. – Isi Books, 2001. – 220 p.
19. Flewelling R. T. *Creative Personality* / R. T. Flewelling // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2001. – №1. – P. 73 – 92.
20. Flewelling R. T. *Studies in American Personalism* / R. T. Flewelling // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2004. – №6. – P. 23 – 42.
21. Habermas J. *Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity* / J. Habermas. – Cambridge, MA: MIT Press, – 2002. – 384 p.
22. Hocking W. E. *The Meaning of God in Human Experience* [Electronic resource] / W. E. Hocking. – Access mode: https://archive.org/stream/meaningofgodinhu027626mbp/meaningofgodinhu027626mbp_djvu.txt (дата звернення 20.05.2015) – Назва з екрана.
23. King Junior M. L. *Personalism* / M. L. King Junior // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2002. – №2. – P. 16 – 29.
24. Knudson A. C. *The Philosophy of Personalism* / A. C. Knudson. – New York: Abington, 1927. – 434 p.
25. Krieg R. A. *Romano Guardini's Theology of the Human Person* / R. A. Krieg // *Theological Studies.* – 1998. – №59. – P. 487 – 505.
26. Levinas E. *Entre Nous. Essays on Thinking-of-the-Other* / E. Levinas. – Columbia University Press, – 2000. – 256 p.
27. Mounier E. *Personalism* / E. Mounier // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2005. – №9. – P. 113 – 153.
28. O'Neill J. *The Poverty of Postmodernism* / J. O'Neill. – London: Routledge, 1994. – 216 p.
29. Patsan V. O. *To the Problem of the Genealogy of Personalism* / V. O. Patsan // *European Science Review.* – 2014. – № 11 – 12. – P. 80 – 83.
30. Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) *The Cristian Roots of the Personalistic Philosophy* / V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) // 3 International conference on Eurasian scientific development [“East – West» Association for Advanced Studies and Higher Education]. – Vienna. – 2014. – P. 202 – 205.
31. Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) *Personalistic Tendencies in Elizabethan Bible Translations* / V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) // *Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті»: наукове видання / [ред. колегія: А. Є. Прилуцька (відп. випусковий) та ін.]. – Харків: Видавничий центр «ХАІ», 2015. – Ч. 2. – С. 117 — 119.*
32. *Post-secular Philosophy: between Philosophy and Theology* / ed.: Ph. Blond. – London: Routledge, 1998. – 392 p.
33. Ricoeur P. *Approaching the Human Person* / P. Ricoeur // *Ethical Perspectives.* – 1999. – № 1. – Vol. 6. – 224 p.
34. Whitman W. *Personalism* / W. Whitman // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2001. – №1. – P. 93 – 113.
35. Williams Th. D. *Personalism* [Electronic resource] / Th.D. Williams, J. O. Bengtsson. – Access mode: <http://plato.stanford.edu/entries/personalism/> (дата звернення 20.05.2015) – Назва з екрана.
36. Wojtyła K. *A Human Being is a Person* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2001. – №1. – P. 39 – 55.
37. Wojtyła K. *Subjectivity and the Irreducible in Man* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2002. – №2. – P. 30 – 59.
38. Wojtyła K. *The Person: Subject and Community* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2003. – №5. – P. 34 – 52.
39. Wojtyła K. *Thomist Personalism* / K. Wojtyła // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2004. – №6. – P. 43 – 62.

REFERENCES:

1. Balthasar, H. U. von. *On the Concept of Person* // *Communio: International Catholic Review.* – 1986. – №13. P. 18–26.
2. Bartnik C. S. *Why Personalism?* // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2001. – №1. – P. 3 – 12.
3. Bartnik C. S. *«The Person» in the Holy Trinity* // *Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual.* – 2001. – №1. – P. 56 – 72.
4. Bartnik C. S. *Personalistic Ontology* // *Personalism. Science. Philosophy. Theology:*

Biannual. – 2003. – №5. – P. 68 – 84.

5. Bartnik C. S. The Human Person and the Universe // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2003. – №4. – P. 43 – 61.

6. Bartnik C. S. From Humanism to Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2005. – №9. – P. 98 – 112.

7. Bengtsson J. O. The Worldview of Personalism: Origins and Early Development. – Oxford: Oxford University Press, – 2006. – 354 p.

8. Bowne B. P. Personalism. – Boston, 1908. – 354 p.

9. Bowne B. P. The Failure of Impersonalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2001. – №1. – P. 13 – 38.

10. Buford T. O. Classical American Personalism [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.personalism.pl/biannual/number-3/classical-american-personalism/>

11. Buford T. Personalism [Electronic resource]. – Access mode: http://www.american-philosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf

12. Burrow Rufus, Personalism: A Critical Introduction, St. Louis, MO: Chalice Press. 1999.

13. Clark St. R. L. How many Selves make me? // Human Being [Ed. by D.Cockburn] - Cambridge: Cambridge University Press, – 1991. – P. 67–92

14. Deats P., Carol R. The Boston Personalist Tradition in Philosophy, Social Ethics and Theology. - Macon, GA: Mercer University Press, 1986. – 254 p.

15. Gacka B. Z. American Personalism. – Lublin: Oficyna Wydawnicza, "Czas", 1995. – 340 p.

16. Gacka B. Z. A Presentation of Personalism [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.personalism.pl/biannual/number-1/a-presentation-of-personalism/>

17. Gacka G. Whitman // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2002. – №2. – P. 3 – 15.

18. Guardini R. The End of the Modern World. – p. 83–84, 120–133

19. Flewelling R. T. Creative Personality 73 – 92.

20. Flewelling R. T. Studies in American Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2004. – №6. – P. 23 – 42.

21. Habermas J. Religion ad Rationality: Essays on Reason, God and Modernity. - Cambridge, MA: MIT Press, – 2002. – 384 p.

22. Hocking W. E. The Meaning of God in Human Experience [Electronic resource]. – Access mode: https://archive.org/stream/meaningofgodinhu027626mbp/meaningofgodinhu027626mbp_djvu.txt

23. King Junior M. L. Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2002. – №2. – P. 16 – 29.

24. Knudson A. C. The Philosophy of Personalism/ A. C. Knudson. – New York: Abington, 1927. – 434 p.

25. Krieg R. A. Romano Guardini's Theology of the Human Person // Theological Studies. — 1998. – №59. – P. 487 – 505.

26. Levinas E. Entre Nous. Essays on Thinking-of-the-Other. - Columbia University Press, – 2000. – 256 p.

27. Mounier E. Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2005. – №9. – P. 113 – 153.

28. O'Neill J. The Poverty of Postmodernism. – London: Routledge, 1994. – 216 p.

29. Patsan V. O. To the Problem of the Genealogy of Personalism / V. O. Patsan // European Science Review. – 2014. – № 11 – 12. – P. 80 – 83.

30. Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) The Cristian Roots of the Personalistic Philosophy / V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) // 3 International conference on Eurasian scientific development [“East – West» Association for Advanced Studies and Higher Education]. Vienna. – 2014. P. 202–205.

31. Patsan V. O. (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) Personalistic Tendencies in Elizabethan Bible Translations / V. O. Patsan (Bishop Eulogius of Novomoskovsk) // Materiali XVI Mizshnarodnoji naukovo-praktychnoji konferentsiji «Ludina, kul'tura, tehnika v novomu tisjacholitti» : naukovе vidannja / [red. kolegija red.: A. E. Priluts'ka (vidp. vypuskovyi) ta in.]. – Harkiv: Vydavnychiy tsentr «HAI», 2015. – Ch. 2. – S. 117–119.

32. Post-secular Philosophy: between Philisophy and Theology / ed.: Ph. Blond. – London: Routledge, 1998. – 392 p.

33. Ricoeur P. Approaching the Human Person // Ethical Perspectives. – 1999. – № 1. – Vol. 6. – 224 p.
34. Whitman W. Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2001. – №1. – P. 93 – 113.
35. Williams Th. D., Bengtsson J. O. Personalism [Electronic resource]. – Access mode: <http://plato.stanford.edu/entries/personalism/>
36. Wojtyła K. A Human Being is a Person // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2001. – №1. – P. 39 – 55.
37. Wojtyła K. Subjectivity and the Irreducible in Man // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2002. – №2. – P. 30 – 59.
38. Wojtyła K. The Person: Subject and Community // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2003. – №5. – P. 34 – 52.
39. Wojtyła K. Thomist Personalism // Personalism. Science. Philosophy. Theology: Biannual. – 2004. – №6. – P. 43 – 62.

Пацан В. А. (Евлогий, епископ Новомосковский), кандидат богословия, старший преподаватель кафедры философии, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, (Украина, Днепропетровск), E-mail: ave_logos@mail.ru

Американская философия личности: от саморефлексии к диалогу с европейским персонализмом.

Аннотация. Рассматриваются формы рецепции персоналистского направления философской мысли США, выделенные на линиях ее движения от самоопределения к включению в диалогическое взаимодействие с персоналистическими течениями, образовавшимися в философско-гуманитарном пространстве Европы; определяются ракурсы осмысления генезиса и идей американского персонализма, установившиеся на выделенных векторах его рефлексии.

В ходе анализа той картины становления философии личности в США, которая сложилась в персоналистически ориентированных ретроспекциях этого процесса выявляются различия предложенных в них определений генеалогии персоналистического мышления, сформировавшегося в Северной Америке, и расхождения существующих классификаций персоналистских доктрин, разработанных в этой стране. Такие тенденции связываются с ограниченностью «внутреннего» поля обзора американского персонализма, которая обуславливается длительным доминированием его саморефлексии в сфере изучения национально-культурного типа философствования, предопределившего становление философского сознания в Новом свете, а также преобладанием «универсалистического» подхода в интерпретациях творчества философ-персоналистов США, осуществляемых их европейскими коллегами. Доказывается, что формирование непредвзятого «внешнего» взгляда на процесс основания и развития персоналистической философии на североамериканском континенте предполагает разработку методики исследования, которая обеспечит выявление путей ее продвижения к мета-онтологическому измерению личности, не раскрытому в рационалистических абстракциях но пред-осознанного при приближении философского дискурса к живому опыту богообщения.

Ключевые слова: личность Творца, человеческая личность, христианская генеалогия персоналистического мышления, американский персонализм, персональная идентичность, личностный способ бытия.

Patsan V. O. (Eulogius, bishop of Novomoskovsk), Candidate of Theology, Senior Lecturer of the Department of Philosophy, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, (Ukraine, Dnipropetrovsk), E-mail: ave_logos@mail.ru

The American Philosophy of Personality: from Self-reflection to Dialogue with the European Personalism.

Abstract. The article reveals the forms of the reception of the personalist trend of the philosophical thought of the USA emphasized on the lines of its movement from self-definition to inclusion into the dialogue interaction with personalistic strains appeared in the philosophical-humanitarian area of Europe; defines the aspects of comprehension of genesis and ideas of American personalism, established on the emerging vectors of its reflection.

In the course of analysis of the picture of forming the philosophy of personality in the USA which has been founded in the personalist retrospective of this process the author reveals the differences

between the definitions of the genealogy of personalistic thinking formed in North America and the divergences of classifications of doctrines of personhood created in that country. These tendencies are connected with the narrowness of the inner field of vision of American personalism which has been determined by the durable domination of its self-reflection in the sphere of study of the national-cultural type of philosophizing developed into the philosophical consciousness in the New World as well as the prevalence of the «universal» approach in the European personalists' interpretations of the creative works of their colleagues from the USA. The authors proves that only special mode of comprehending the personalistic philosophy appeared on the North American continent will pave the way to the formation of the unprejudiced outer point of view on the process of its foundation and development. This method predicts revealing the meta-ontological dimension of personality which has not been disclosed in rationalistic abstractions, but foreseen in the approaching of the philosophical discourse to the immediate experience of communication with God.

Keywords: *Person of Creator; human personality, Christian genealogy of personalistic thought, American personalism, personal identity, personalistic way of being.*

УДК 130.123.3

Чаплигін О. К.,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та політології
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
(Харків, Україна), E-mail: phil@kharkov.ua

Сук О. Є.,

ст. викладач кафедри філософії та політології,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
(Харків, Україна), E-mail: suk.elena2010@yandex.ru

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ГЛУХІ КУТИ НАУКОВО-ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ (НТП)

Анотація. *Розглядаються особливості сучасного науково-техніко-технологічного прогресу, який привів до розвитку технологій, які впливають на людину, структури його ідентичності, форми комунікації. Аналізується вплив новітніх технологій на трансформацію соціокультурного середовища.*

Підаються критичному аналізу утопічні сподівання, пов'язані з масовим розповсюдженням конвергентних технологій (НБИКС) та їх здатності сприяти трансгуманістической еволюції.

Ключові слова: *технології, конвергенція, конвергентні технології, гуманізм, трансгуманізм, трансгуманістична еволюція.*

Початок ХХІ століття запропонував нове розуміння місця людини в природі і природи самої людини. Цьому передували цілий ряд відкриттів і експериментів, що суттєво розширили можливості людського розуму в процесі пізнання і створення абсолютно нових технологій виробництва, розвитку природного середовища. Криза світової соціально-економічної системи, перехід до нового технологічного укладу, викликали необхідність створення нових алгоритмів і технологій розвитку. У зв'язку з цим у сучасному суспільстві спостерігається тенденція зростання ролі науки, використання її досягнень в усіх технологічних сферах. З іншого боку, трансформується сама наука, все більш зростаючись з технікою і технологіями, що характеризує перехід до постіндустріального суспільства [1, с. 32].

Слід зазначити, що контури нової техногенної цивілізації вже набули чіткості і разом з тим змінилися пріоритети та змістовні характеристики того процесу, який раніше мав назву науково-технічного прогресу (НТП), а сьогодні, на наших очах перетворився на науково-техніко-технологічний прогрес (НТПП). Однак, все більш сумнівним виглядає у зазначеній аббревіатурі і термін «прогрес»: надто неоднозначними і суперечливими виявляються зміни, що відбуваються [2].

Тривалий час в НТП лідерство зберігали наука і техніка, які досягли на цьо-